

Нада Петровић
Историчар, архивски саветник
Председник Одељења за очување историје и традиције Удружења православних жена
Србије, под кровом Русије
Београд
nada.petrovic49@outlook.com

Свети Александар Невски

Јубилеј – 800 година од рођења Александра Невског обележава се у складу с указом председника Руске Федерације Владимира Путина, од 23. јуна 2014. године. Свечаности у част светог Александра Невског приређене су широм Русије, а Санкт Петербург је центар обележавања јубиларног датума.

Култ св Александра Невског, нарочито од дана упокојења 23. новембра 1263, до данас, раширио се по целом православном свету. Александар Невски симбол је истинског борца за православље и љубави према православљу, кога православни хришћани поштују као Свеца Божијег (Свети Александр Невски), а у руском народу је симбол националног поноса свих Руса.

„Његов витешки дух је своје упориште и надахнуће, узданицу и окрепљење налазио у православној истини живота – у Христу Спаситељу. Уздао се он вазда у Господа, а не у своју снагу и у моћ свога оружја, и зато је војницима, пред сваку битку говорио: „**Бог није у сили него у правди!**“¹

Св Александар Невски је рођен 1220, а умро је 1263. године. Био је новгородски кнез, руски војсковођа, мудар владар и вешт дипломата, истинити бранилац, сведок православне вере и живота. Два пута је однео победу над непријатељима руског народа и православља: против шведске војске на реци Неви 1240, и од тада носи име Невски, а 1242. године потукао је немачке ритере „мачоношце“ на Чудском језеру и тако је зауставио немачки продор и продор католицизма на Исток.

¹ *Свети благородни кнез Александар Невски, Житије и чуда, службе и акатист*, Предговор Војо Јовић, протејереј-ставрофор, Београд, 2011, 5.

Друштвено политичко уређење Новгорода у XII и XIII веку

Да би се боље разумео положај и значај св Александра Невског као новгородског кнеза, важно је нагласити да се Новгородска земља налази на северу Русије са градом Новгородом као центром. Одвојила се од Кијева у 12. веку и био је најстарији град Источних Словена. Подигнут је на раскршћу два главна трговачка пута: један је водио Иљменским језером, Ловатом и Дњепром са Балтичког на Црно море и у Цариград, а други, још важнији, преко Новгорода и Волге повезивао је Балтик са источним земљама: Хорезмом, Закавказјем, Персијом и др. Како је био први руски град на путу из Скандинавије за Византију. Тај положај му је обезбедио да рано стекне трговачку важност. Новгородске земље простирале су се до Ољешког и Ладолског језера и обала Финског залива. Затим, новгородски поседи простирали су се до Уралских планина, где су новгородски бојари купили данак од народа који је тамо живео.²

Новгородска земља није била плодна, па се ова област, нарочито Новгород претворио у најподеснији град за трговину. То је допринело да се развије специфично феудално-трговачко уређење у коме су на власти били трговци и бојари. Новгород је у време Кијевске краљевске кнежевине био трговачка република са кнезом на челу. Врховну власт имало је Градско веће.³ После многих борби у Кијевској кнежевини за власт, Новгород је дошао у прилику да се осамостали и да сам бира своје кнезове.

- Кнезове је бирало Градско веће, које је склапало уговоре са изабраним кнезом у погледу његове власти. Ако се поједини кнез није држао уговора (који му је и ограничавао власт) био би истеран из земље.

- становници Новгорода бирали су кнежеве намеснике - старешину полиције и друге његове помоћнике;

- кнез није имао право да мења постојеће уређење и да смењује изабрана лица;

- није имао право да уводи нове намете;

- приходи су били регулисани уговором;

- становници у Новгородској републици: сеоско и градско сиромашно становништво, било је изложено оштрој експлоатацији бојара и цркве, зато су и подизали често буне и побуне.

² Слијепчевић – Бумбић, *Историја СССР*, Сарајево, 1969, 34-35.

³ Исто.

Новгородска кнежевина престала је да постоји као самостална држава 1478. године, када је Иван III присајединио Московској Кнежевини.

У овако уређеној Новгородској кнежевини св Александар Невски изабран је за кнеза 1236. године. Рођен је 30. маја 1220, као син великог кнеза Јарослава Всеволодовича. Његови најближи преци били су велики владари и одликовала их је искрена побожност. Васпитаван је као и сви млади кнезови у старој Русији, кнезови су учили писмо, а обавезна књига било је Свето Писмо. Александар је тако од најраније младости откривао у себи побожност и љубав према Цркви Божијој.

Младост је провео у Новгороду.

Своју побожност и дипломатску способност показао је већ 1237. године, када је дошло до најезде Татара тзв. Златне Хорде, са истока, на челу са кнезом Батијом. Татари су протутњали и кроз многе руске кнежевине рушили храмове Божије палили градове и убијали немилосрдно руски народ.

Према летописцу: „Татари су били наказне спољашности, беху ружнији од свих људи, имали су груба верска схватања и беше за њих карактеристична љута свирепост“.⁴

Кнез Александар Невски молио се са својим народом за избављење од страшних и немилосрдних паганских варвара. „И усред молитве његове услиши Бог: од места званог Игњатов крст, Батиј изненада крену да се повлачи. По предању, пут Батију пресече сам 'страшни Војвода Небеских Сила архистратиг Михаило'“.⁵

Новгород се тако сачувао од татарског погрома у XIII и XIV веку, а истовремено претила је опасност од немачких и шведских крсташа⁶ са Запада, који су још од раније продирали на обале Балтичког мора.

Крсташи су још у XII веку почели да освајају територије Балтичког мора и заузимају простор од Лабе до Висле, где је живело словенско становништво, које су крсташи покрестили. Немачки крсташи нападали су Литву, Ливонију и Естонију, освојили Ливонију основали град Ригу и населили немачким ритерима. Колоницазија Немаца текла је кроз цео XIII

⁴ *Свети благородни кнез Александар Невски, Житије и чуда, службе и акатист*, Предговор Војо Јовић, протејереј-ставрофор, Београд, 2011, 27.

⁵ Исто, 29.

⁶ Крижари су били нападачке и освајачке војске који су по папином благослову, наметале или покушавали да насилно наметну римокатоличку веру и власт у туђим земљама, од северо-запада Русије, преко Византије (Ромејског царства) до Свете земље. *Исто*, 30.

век, под изговором да „шире хришћанство”. Рат против Ливонаца подржавао је римски папа Иноћентије III, тада се и формирао специјални ред крсташа „маченосаца“ са задатком да се у те земље уведе католичка вера. Тако су Литванија и Летонија насилно прекрштене.

Други крсташки ред били су „тевтонци“ који су освојили простор источно од Висле, где су живели Пруси, припадници литавског племена. Иноћентије III, тај рат против Пруса поверио је „тевтонцима“ крсташима, који су после великог отпора Пруса ипак заузели њухову земљу а њих покрстили и увели у католичку веру.

Овим освајањима настала је држава уједињених тевтонаца и мачоношаца и на иницијативу папе 1237. године, створена је велика кнежевина тевтонског реда, која је обухватала све земље јужне и источне обале Балтика. Опасност се тако, од тевтонаца и Швеђана, приближила Новгороду. Швеђани су одавно желели за завладају речним путевима, ради трговине, који су водили од Финског залива до Новгорода.

Победе Александра Невског

Нови папин позив на антиправославни крсташки поход, рат и покушај прекрштавања Руса у католичанство и руских кнежевина, уследио је 1240. године. Шведски краљ добио је од папе булу, у којој папа позива Швеђане да устану у одбрану вере, наредио је крштавање финског народа и преобраћање Руса у веру латинску. Папа је обећао опраштање грехова свима који пођу у поход. Велика војска била је сакупљена од Швеђана и Норвежана са којом су кренули и бискупи „спремајући се да крсте у латинску веру *пагане*, који насељаваше новгородску земљу, и да потчине руске 'шизматике и бунтовнике' римском папи“.

Новгородски кнез Александар Јарославич, касније Невски, био је најистакнутији руски кнез свих времена. Швеђани су напали Новгородску кнежевину и дошли до ушћа Неве, али их је кнез Александар ту дочекао и победио. Од ове победе прозван је „Невски“.

После победе над Швеђанима, Александар је тражио да се ојача кнежевска власт, али му то није дозволило Градско веће и Новгородјани. Тада он напушта Новгород. Одлазак Александра Невског из Новгорода, вешто користе Немци и заузимају град Псков и долазе до Новгорода. У таквој ситуацији Новгородјани поново зову Александра да се врати у

Новгород, због опасности од Немаца. Вративши се у свој град, он протерује Немце, а затим продире и у њихову Земљу.

Убрзо је била спремљена велика немачка војска, која се сукобила са Александром Невским на залеђеном Чудском (Пејпуском) језеру 5. априла 1242. године, у којој је потпуно потукао Немце („Битка на леду“). Овом победом било је заустављено надирање немачких ритера у руске земље и на даље на исток и онемогућено је да Руси доживе судбину какву су раније доживеле друге балтичке земље које су освојили Немци.

„Битка на леду“ на Чудском језеру, минијатура лаптевскога летописа XVI века

После битке на Чудском језеру св Александар Невски се вратио у Новгород, овенчан славом. Из Новгорода, сазнавши за смрт свога оца 1246, одлази у град Владимир како би предузео мере за заштиту државног поретка. Од Бату-кана добија позив да дође у његов табор да би се поклатио тварима. Он одлази, али одбија да се поклати тварима и иступа као исповедник хришћанске православне вере. Том приликом рекао кану Батију: „Теби ћу се поклатити, јер те Бог почаствова царством, а тварима, идолима, нећу се поклатити. Хришћанин сам, и не клањам се твари; клањам се Богу, Једноме у Тројици слављеноме који је створио небо и земљу; Њему служим и Њега почитујем“.

Од великог кана добио је власт над читавом јужном Русијом и Кијевом 1249. године. Римски папа Иноћентије IV настоји да преко својих изасланика - кардинала Галта и Гемонта, утиче на св Александра Невског да прими римокатоличанство. Поновни папски притисак, одбачен је. Невски је остао веран својој православној вери. Године 1252. понео је титулу Великог кнеза.

Св Александар Невски је преминуо у 43 години живота 1263, али је пре смрти примио монашки постриг⁷ под именом Алексије. Тело му је погребено (сахрањено) 23. новембра у манастиру Рођења Пресвете Богородице у Владимиру. „Тако, сувише рано по мишљењу људи, и у право време према намерама Промисла Божијег, заврши се пред очима Божијим и пред очима људи, земаљски живот Светог Александра Невског!“⁸

Руска црква га је канонизовала 1547. године због хришћанских врлина, а током времена настале су и бројне приче о чудима која су пратила његов живот.

Мошти светог Александра Невског по одлуци цара Петра Великог, пренете су из Владимира 12. септембра 1724. године у нову престоницу Руске империје - Санкт Петербург, који је подигнут на реци Неви, на којој је св Александар Невски потукао Швеђане.

Мошти су ношене на рукама свештеника и монаха од Владимира на лађи која је пловила низ реку Волхову до Неве. На Неви их је сачекао други брод са царем Петром Великим. Сам цар је крмарио бродом, а његови дворјани су веслали. Мошти су на вратима Лавре, посвећене

⁷ **Постриг** или **тонзура** (лат. *tonsura* - стрижење, шишање, бријање) - обријано или ошишано теме главе у облику круга у знак примања монашког пострига.

⁸ *Свети благородни кнез Александар Невски, Житије и чуда, службе и акатист*, Предговор Војо Јовић, протејереј-ставрофор, Београд, 2011, 88.

Светом кнезу, у Санкт Петербургу дочекали архијереји Руске цркве и унели их у храм, где до данас почивају.

Дан 12. септембар посвећен је светом Александру Невском.

Колико је свети Александар Невски био поштован и каква је икона био, сведочи и податак да је за време постојања СССР-а и владе Јосифа Висарионовича Стаљина, снимљен филм 1938. године о Александру Невском, који се сматра једним од најважнијих и најутицајнијих остварења у историји совјетске и светске кинематографије. Филм је режирао Сергеј Ејзенштајн и Дмитриј Васиљев. Александра Невског играо је глумац Николај Черкасов.⁹

Читав православни свет поштује великог свеца Светог Александра Невског. Култ Светог Александра Невског у Србији живео је још у XIX веку, а снажан утицај на његово оживљавање имали су и донели војници Руског добровољачког корпуса генерала Черњајева. У Београду први храм посвећен Св. Александру Невском био је дрвене конструкције и скромних димензија, подигнут 1877. године на Дорћолу, на простору између улица Цара Душана, Дубровачке и Скендербегове. Храм је био срушен 1891. године, због урбанизације тога дела града.¹⁰

Нова црква Св Александра Невског почела је да се гради 1912. године, али њена изградња, због балканских ратова и избијања Великог рата, продужена до 1929. године. Црква је грађена према пројекту архитекте Јелисавете Нинчић, али касније 1927. првобитни пројект је, донекле, измењен и прерађен. Значајно учешће у завршетку храма имали су архитекте Пера Ј. Поповић и Василије Андросов. Црква је саграђена у српско византијском стилу.

Освећење храма обавио је Патријарх Српски Варнава 23. новембра 1930. године уз велики број приложника и гостију.

Осим цркве Св Александра Невског у Санкт Петербургу, где се налазе мошти светог Александра Невског један од највећих храмова имена Александра Невског, налази се у Софији који је грађен је 1904, и 1912.

⁹ <https://www.rts.rs/page/tv/sr/story/21/rts-2/2024565/aleksandar-nevski.html>

¹⁰ *Свети благородни кнез Александар Невски, Житије и чуда, службе и акатист*, Предговор Војо Јовић, протејереј-ставрофор, Београд, 2011, 215.

године у част руског цара Александра II и 200 000 руских војника који су погинули за време руско-турског рата 1877–1878. године. Овај рат донео је ослобођење Бугарске од Отоманске владавине.

Православна црква Св Александара Невски у Паризу налази се у на десној обали Сене, на крају улице Петра Великог. Црква је отворена 1861. године и била је тзв. Срце Руског кварта у коме је живело много Руса белогардејаца, који су емигрирали из Русије 1917. године. Црква Св Александра Невског била је прва руска црква у Паризу.

У Албанији, близу Скадра, постојала је велика црква Св. Александра Невског, коју су саградили Срби, а порушили Туци и Албанци.

Култ светог Александра Невског живи већ 800 година. Слава светог Александра Невског обележава се 12. септембра, то је слава многих Срба која се прославља и у многим породицама у Србији и Црној Гори.

Литература:

1. *Большая советская энциклопедия, 2 второе издание, Москва 1970, 75-78.*
2. <https://www.rts.rs/page/tv/sr/story/21/rts-2/2024565/aleksandar-nevski.html>
3. *Большая советская энциклопедия 1 третье издание Москва 1970, 1200-1201.*
4. *Житије Александра Невског, Источник, часопис за веру и културу бр. 7, Београд, 1998, 139-145.*
5. *Мала енциклопедија Просвета, Општа енциклопедија, Југославија К-Пн. 2, Београд, 1986.*
6. *Свети благородни кнез Александар Невски, Житије и чуда, службе и акатист, Предговор Војо Јовић, протејереј-ставрофор, Београд, 2011.*
7. *Слијепчевић – Бумбић, Историја СССР, Сарајево, 1969*